

Alfonbra itsasoa da

Uste dut inori ez zaiola askorik inporta zinema. Batzuetan, horrek tristatzen nau; besteetan, niri ere ez zait askorik inporta. Ez dut esango nire ingurua literaturarekin, arte plastikoekin eta antzerkiarekin zoraturik ikusten dudarik, baina nik –neure bista motzak– zinemaren bilakabidea sumatzen dut zartatu samartuta. Hautsia bera, eta hautsia haren eta ikusleen arteko lotura.

Akaso Isaki Lacuestak arrazoi izango du *Berria*-n esandako honetan:

Beti bilatzen ditugu berritasuna eta berrespena, eta uste dut gaurko ikusleek gehiago bilatzen dutela berrespena zineman. Teatroan alfonbra itsasoa dela ulertzen duen ikusle hori bera zineman kontserbadoreagoa da oraintxe. Nobela batean normalak diren egiturak konplexuegiak dira filmetan.

Egia esan, ez dakit zinema ikusteko eta bizitzeko bestelako girorik ezagutu ote dudan. Batzuetan iruditzen zait zinema –zinema *bat?*– mundutik aparteegi dabilela, eta besteetan, berriz, gertuegi, barruregi sartuta bezala.

Jean-Marie Straub eta Daniele Huillet zinemagileei buruzko liburu batek izenburu hau du, gutxi gorabehera: *Iraultza egitea zera da, gauza oso zahar baina ahaztuak beren tokian jartzea berriro*. Hori izango da, agian: gauzak beren onetik aterata daudela. Zeren, zinema gauza iraultzaile bat baldin bada –urrutira joan gabe: nahikoa da barru haize eta kanpo aire batzuk azpikoz gora jartzea–, desirak egiten du horrelakoa: beste bizitza batean bizitzeko aukerak.

Bada, baliteke beste bizitza hori egotea gaur denon bizitzetan integratuegi. Etxeratu, afaldu, telesail bat ikusi, lotaratu.

Telesailak eta zinema gauza bera ote diren eztabaidan hasi gabe –nik garbi sentitzen dut ezetz, batak sortzen didan asperduraren pareko zirrara pizten didalako besteak oro har; baina bien arteko muga apetatsua da, bai–, *zerbait ikustea* lalnaldiaren parte da ia, eta horrek are gehiago kodifikatzen du zinemarekin dugun harremana –ez dut uste merezi duenik formen konbentzioei buruz hizketan hastea ere–. Errutinak ez al du desira itotzen?

Dena dela, ikus-entzunezkoen zentraltasuna begi bistakoa da. Plataformetako telesail berriaren gorabeherek berdin betetzen dituzte lantokiko bazkalordu lehorrak eta tabernako lagunarte bustiak, eta bat agortzerako agertzen da hurrengoa. Litekeena da telesailen kontsumo masiboak nostalgia bati erantzutea: hizkuntza zinematografiko galduari, kontakizun klasikoari. Horra, beraz, bereizketarako marra bat –apetatsua hau ere–: zinema hautsita dago, eta telesailak, osoegi.

Apurketa baten ondorioa izango da, bestalde, irudi mutuen itzulera. Nik halatsu bizi dut, behintzat, sare sozialek modu automatikoan soinurik gabe erakusten dituzten bideoak osorik horrela ikustearen esperientzia. Eta kontrako erreian doaz podcastak, aldiberekotasunaren errepidean. Beste zerbait egin bitartean ikusteko eta entzuteko moduko gauzak.

Horregatik izan ditut urteko esperientziarik atseginenak zinema aretoetan, segur aski: fetitxeagatik baino gehiago, ez dagoelako banaketa posiblerik. Bi proiektzio ditut gogoan bereziki: urrian, Imanol Rayoren *Bi anai* (2011) eman zuten Andoaingo Bastero kulturgunean, eta, maiatzean, Jose Antonio Sistiagaren *Ere erera baleibu izik subua aruaren* (1970) Donostiako Tabakaleran.

Rayoren filmean, ezin bereizizkoak iruditu zitzaizkidan proiektorearen *trrr* hotsa, erlojuaren tik-tak astuna eta irudien itxura lehorra. Sentitu nuen hor bazegoela irautera jotzen duen zerbait. Formatua bera, hasteko: 35 milimetroko filma proiektatu zuten, eta badakigu film analogiko batek, behar bezala zainduz gero, lauhun urte iraun ditzakeela; artxibo digital baten euskarriak iraungo al du hainbeste?

Nostalgia-rik ez batere, analogikoa eta digitala, biak baitira gaur-gaurkoak. Edozein modutan, *Bi anai* filmak lortzen duen orekak, gizakien, animalien eta naturaren elementuen artekoak, badu lotura bat denboran irautearekin.

Ere erera baleibu izik subua aruaren filma digitalean pantaillaratu zuten, zaharberrituta. Sistiagak, 90 urte bete berritan, esan zuen kopiak oraindik ukituren bat behar zuela, koloreren bat aldatuta nabaritu zuelako. Handinahirik gabe aritu zen aretoan geunden ikusle apurretako batzuek galdetu ziotenean nola demontre margotu zituen eskuz ehun mila fotograma. Bada, margotuz; hasi, eta segi. Horrelako zerbait erantzun zien hark, esplikaziorik beharko ez balu bezala.

Mugarik gabeko zinema bat da hura, likidoa, aldakorra, galaxia osoak biltzeko gai dena fotograma bakarrean. Bidaia kosmiko bat. Eskertzekoa da halakoak proiektatzea, eta are gehiago filma mutu uztea, soinurik gabe. Uste dut ez dagoela hari begiratzeko modu hoberik. Izan ere, filma bere horretan erakustea zinema bere hautsian onartzea ere bada.

Dena eta ez dena

Filmak aretoetara iristen tematzen dira astea joan eta astea etorri, eta horietako bakarren batek –bakanen batek– euskaraz egiten die ikusleei, gainera. 2022an, animaziozko hiru lanek: *Orkestra Lurtarra* (Imanol Zinkunegi, Joseba Ponce), *Black is Beltza II: Ainhoa* (Fermin Muguruza) eta *Unicorn Wars* (Alberto Vazquez) pelikulek.

Errenteriako Niessen zinemetan ikusi nuen Vazquezena; nik dakidala, soilik areto horrek estreinatu zuen euskara hutsean aurreneko asteburuan. Ilara berean eta ia elkarren ondoan esertzea suertatu zitzaigun han ginen hiru ikusleoi; bikote bat eta ni. Hasi zen filma, eta hara non, pertsonaiek lehen hitzak esan zituzten unetik, barrez lehertu beharrean ibili ziren biak, eta ez esandakoek grazia egiten zitelako, ezpada ezin zutelako sinetsi filma, areto batean, euskaraz ari

zitzaienik («*no me lo puedo creer*»). Zorionez, berehala alde egin zuten, ni bake-bakean utzita.

Zalantza handirik gabe, Arantza Santestebanen *918 gau* izan da urteko euskal filmik esanguratsuen. Hasieran aipatutako iraultza ekarri duelako, besteak beste: mamiz betea eta forma zorrotzekoa. Irudi berrien beharraz ohartarazi du, irudirik gabeko mundu batetik abiatuta. Zinema hautsita ageri da hor ere –nork sortzen ditu irudiak?, zer helbururekin?–, baina haren gisa bereko pitzadurak dituzte militantziaren narrazioek, eta, bateko eta besteko puskak modu iradokitzailean bilduz, filmak bide interesgarri askoak zabaldu ditu, alde guztietara.

Santestebanek makinatxo bat proiektziotan parte hartu du, gainera, eta esango nuke horietan jakin-mina eta debatea piztu direla maiz. Horregatik harritu nau espero baino komentario eta gogoeta gutxiago irakurri izanak sareetan eta prentsan. Ospatzekoa da, noski, ez-fikziozko zinemaren zirkuatuan izan duen oihartzuna eta harrera beroa, baina zer pentsatu ematen du besteak ere.

Saiakera zinematografikoaren generoak tradizio handia du; azken urteetan, ordea, errotu da euskal zineman, egile emakumezkoen bidez, kontatzeko moldeei eta gorputzei orain arte ez bezala erreparatuz. Hor dira, besteak beste, Maddi Barber, Iratxe Fresneda, Lur Olaizola eta Maider Oleagaren lanak, eta zinemaldietan egin dituzten bide emankorrak.

Euskal zinema horrela zabaltzen ikusi arren, fikzio mota bat abandonatu antzean dagoen inpresioa ere badut. 2023an etorriko da Paul Urkijoren *Irati*, «gu ere gai gara!» oihukatzen duen handitasun batekin, eta gabezia bat ere bistaratuko du paisaian.

Izan ere, izeberga bi aldeetara hazten denez, egin gabeko filmen pisua gero eta nabarmenagoa iruditzen zait. Adibidez, *Natasha* ez da film bat, baina hala behar zuen hasieran. Koldo Almandozek eta Aritz Truebak sortu dute komikia, Almandozek idatzitako gidoi bat berreskuratu eta gero. Zinemagileak *Xabiroi* aldizkariko elkarrizketan esandako honek zirrara mingotsa eragin zidan:

Ezin izan genuen filma aurrera atera, ETBk ez zuelako interesik adierazi. Euskarazko film bat egiteko, ETBtik pasatu beharra daukazu. Horrek galdera asko uzten ditu airean: ikusita ETBri zer pelikula interesatzen zaizkion, akaso gazteleraz edo beste hizkuntzaren batean egitea da bidea. Zeren, euskaraz, film garai-kideak egitea ia-ia ezinezkoa da.

Hori entzunda, bati gogora datorkio Jean-Luc Godardek hasi eta Jacques Rivettek biribildu zuen aforismoa: film bakoitza bere filmaketaren dokumentala ere badela. Euskal zinemak leiho gutxi zabaldu dizkio bere iragan hurbilari, eta, ondorioz, une bakoitzeko gaiei, galderei eta desireri; eta, jakina, janzkerei, kaleei eta aurpegiei ere bai. «Garaikidetasun desertu batean bizi gara», Almandozen hitzetan.

Paulino Viota zinemagile eta irakasleak idatzitako honek grazia handia egin dit, 1970eko eta 1980ko hamarkadetako Espainiako zinemagintzari buruz ari den arren, ez dagoelako urrun euskal zinemaren gaitz horretatik: «Egin dugun zinema, ez dakit, ez dakit, baina a zer zinema ez dugun egin!».

Pantailak ezkaratz

Gero eta sarriago entzuten diet ingurukoei ez direla zinemara joan aspaldian, eta aretoen gainbehera agerikoa da –nahiz eta, egia esan, gutxitan ikusi ditudan beteta–. Oroimina eta hondamendia harrotzeko beharrik gabe, pentsatzekoa da aldaketaren bat etorriko dela lehenago edo geroago. Asteroko estreinaldiak arazoa dira? Proiektzioek ekitaldi izan behar dute? Dena dela, etxeko esperientziak indarrak biderkatu ditu azken urteetan, eta, gaur, etxea da zinemaren plaza nagusia, dudarik gabe. Eta, niri neuri, zinema kontuetan, Internetek ekarri dit hezibidea, beste ezerk baino askoz gehiago; nagusiki, deskargen komunitateak.

Estrategarik baldarrenak ere badaki erdarazko filmak euskaratzea egin beharreko lana dela. Eta horretarako politika batzuk ezarri beharko direla esatea ere pellokeria bat izango

da. Alde horretatik, aurten albistea izan da *streaming* plataforma batzuek euskaraz azpidatzi eta bikoiztu dituztela beren katalogoetako zenbait film, antza denez, ERC alderdiak Espainiako Gobernuarekin adostutako lege bat konplitzeko. Alegia, posible dela *eragitea* eta gauza batzuk benetan astintzea.

Berria-k Amagoia Gurrutxagari eta Joxean Muñoz eginiko *Ahomentan* elkarrizketan, Muñozek, berriki Eusko Jaurlaritzako Kultura sailburuorde aritutakoak –aholkulari dabil egun–, galdera gaizto bat egin zuen: «Lortu da Netflixek zati bat euskaraz egitea. Baina nork ikusiko du gero?». Ez dut inolako daturik, baina pentsatzen dut Pantailaldiari bultzaka aritu direnek izango dutela kexarako motiborik.

Aitortzen dut, lotsa pixka batekin, nik ez dudala euskaraz azpidatzitako pelikula bat bera ere ikusi aurten etxean. Azken urteetan ikusi ditudanak *Azpitituluak.eus* webgunetik jaitsi ditut, eta gehienak boluntarioek itzuli dituzte. Izan ere, *Zer non ikusi* guneko katalogari begiratzen diodanean, neure kolkorako errepikatzen dut Muñozek botatako galdera –eta uste dut nik eginez gero ez dela horren gaiztoa: instituzioei badagokie ardura hori–. Kalitateari buruzko eztabaida aparteko kontu bat izango da, baina, ezarian, behin eta berriz bururatzen zait gaia.

Pantailak beste mundu baterako ataria baldin badira, sartu orduko euskara erantzi beharra dago aurrera egiteko. Etsigarria da, esaterako, asteburuetako estreinaldi guzti-guztiak erdaraz iristea herri orotara. Horregatik poztu ninduen Zinuemak, Uemak euskarazko zinema sustatzeko abiatu duen programak. Baina berriro marmarra, katalogari begiratu nionean.

Hala ere, hori izango da egoera aldatzeko bide zuzena, seguru: gertuko erakundeek sustatzea udalen aretoetara filmak euskaraz ekar ditzaten, eta hortik gorako gobernuei eskatzea laguntzeko sortzen, ekoizten eta zabaltzen. Baina pentsaezina al da, zer dakit bada nik, Donostiako Zinemaldiko Perlak saileko filmak euskaraz banatzea gero? Burutazio txoro

bat besterik ez da, baina transnazionalei eskakizun gutunak idazten baino erosoago nengoke bide horretan pauso txikiak ematen.

Soluzioak presa pixka bat ere izango du, gainera. Ez da lan erraza arraro bihurtutakoa etxekotzea, denean arrotzu baita ikuslea, berdin filmetako euskaran eta ezohiko formetan. Eta erreparatu beharko zaie, hausturekin itsutu gabe, pantailaren bi aldeetako zuloei eta ezinei. Inori inporta baldin badio, behintzat. 🍷